

بررسی آثار تأخیر اجرای حکم قصاص

فاضل حسامی*

چکیده

در سال ۸۵-۸۶ تحقیقی در شهرهای قم و اراک صورت پذیرفت تا آثار تأخیر در اجرای حکم قصاص بر خانواده‌های محکومان ارزیابی شود. برای دستیابی به این تحلیل پاسخ‌های همسران، فرزندان، والدین، خواهران و برادران، دوستان و همسایگان محکومین درباره برخی سؤال‌هایی که گویای این تأثیرات باشد، گردآوری شد و پس از ورود اطلاعات به نرم‌افزار spss، جداول تحلیل‌های توصیفی و دوبعدی آنها استخراج گردید. سپس با استفاده از روش wilcoxon از مجموعه ناپارامتری‌هایی که دو متغیر وابسته را با هم مقایسه می‌کند، وضعیت قبل و بعد خانواده‌ها در کانون مقایسه قرار گرفت. در تحلیل این مقایسه‌ها و سطح معناداری هریک از آنها، برخی از فرضیه‌ها اثبات و برخی دیگر رد شد و مجموع این تحقیق در نهایت نشان داد هرچند طولانی شدن حبس آثار نامطلوبی بر خانواده‌های آنان دارد، شمار کثیری از همسران محکومین به امید عضو خانواده‌های مقتولین از تأخیر در اجرای حکم قصاص ناراضی نبوده‌اند.

مقدمه

نوشته حاضر تلاشی است در جهت بررسی یکی از احکام جزایی اسلام از منظر اجتماعی. سؤال اصلی این است که آیا تأخیر در اجرای حکم قصاص - که در حال حاضر منجر به حبس می‌شود - آسیب‌هایی برای خانواده‌های محکومین در پی دارد یا نه؟ پاسخ به این سؤال این زمینه را فراهم می‌سازد که پژوهشگران علوم دینی و حقوقی با رویکردی جدید بدان بپردازند که اگر تأخیر در اجرای حکم قصاص زمینه‌ساز آسیب به خانواده‌های محکومین باشد، آیا قاضی می‌تواند در اجرای حکم دخالت کند تا آسیب‌ها را به حداقل ممکن برساند یا نه؟ بنابراین، تحقیقاتی از این قبیل هم کاربردی هستند و هم زمینه‌های تحقیقات بنیادینی^۱ را فراهم می‌آورند که نتیجه آنها پرداختن به موضوعات جدید در حوزه‌های متفاوت است.

بیان مسئله

همواره در جوامع مختلف، انواع جرم‌ها و کجروی‌ها وجود داشته است و دارد. در همه این جوامع با توجه به نظام حقوقی و فرهنگی برآمده از جهان‌بینی‌ها، باورهای ملی و قومی و نیز بنیان‌های ارزش‌شناختی مشترک، آمیزات‌هایی در نظر می‌گیرند و مطابق آن قوانین و هنجارها با مجرم و کجرو برخورد می‌کنند.

نظام حقوقی حاکم بر جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر استنباط فقهی^۲ طراحی شده است. برای استنباط فقهی چهار منبع اصلی وجود دارد که در ادبیات فقهی تحت عنوان کتاب، سنت، عقل و اجماع شناخته می‌شود.^۳ منظور از سنت، فعل، قول، و تقریر معصوم^۴ است که در منابع روایی^۵ یافت می‌شود، اما در کنار این منابع اسلامی در برخی موارد ممکن است از نظام‌های حقوقی غیراسلامی نیز بهره‌برداری‌هایی شده باشد. فقه این استعداد را دارد که با پیدایش موضوعات جدید، احکام متناسب با آنها را کشف و طراحی کند.

براساس فقه اسلامی، یکی از مهم‌ترین مصادیق جرم قتل است^۶ که در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران منعکس شده است.^۷ و به سه نوع عمده تقسیم می‌شود: عمد، غیرعمد، و شبه‌عمد. از میان این سه نوع، تنها یک مورد است که مجازات آن «قصاص»^۸ است و اجرای آن نیز شرایطی دارد.

اصولی نیز بر این نظام حقوقی حاکم است، از جمله آنکه اجرای حدود، حتی‌المقدور نباید به تأخیر بیفتد مگر در مواردی که عامل دیگری این تأخیر را تأیید کند. مثلاً در قتل

عمد این احتمال وجود داشته باشد که با تأخیر بتوان رضایت اولیای دم را فراهم ساخت و قاتل بخشیده شود و در نتیجه نفعی عاید محکوم و خانواده او شود. در عین حال این احتمال وجود دارد که این تأخیر و حبس محکوم، به نفع او و خانواده وی نباشد و آسیب‌هایی از جمله کاهش درآمد، افت تحصیلی فرزندان، تضعیف روابط اجتماعی خانواده، افت وضعیت اخلاقی فرزندان و قانون‌گریزی آنها در محیط مدرسه را متوجه آنان کند.

چارچوب نظری

با توجه به آنکه محور این تحقیق کشف آثار به‌جا مانده از تأخیر در اجرای حکم قطعی شده قصاص است، چارچوب نظری آن، دیدگاه‌های کارکردگرایی قلمداد می‌شود؛ زیرا این نظریه بر کارکردها توجه دارد. البته در انتخاب یک چارچوب نظری لازم نیست که همه ابعاد نظریه کارایی داشته باشد، بلکه همین که محقق بتواند از الگوی تحلیل در آن نظریه بهره‌برد، کافی است. مفهوم کارکرد در این نظریه به معنای آثار و نتایجی است که از یک پدیده به‌جا می‌ماند.^۹ در این تحقیق نیز به همین مقدار بسنده شده است که نظریه کارکردگرایی بر آثار به‌جا مانده یک پدیده، ساختار یا کنش اجتماعی تأکید دارد.

نظریه کارکردگرایی به سه نوع کارکرد یا اثر توجه نموده است. براساس این رویکرد، جامعه مرکب از چهار خرده‌نظام اجتماعی است. هر خرده‌نظام نیز خود از خرده‌نظام‌های کوچک‌تری تشکیل می‌شود. همه این خرده‌نظام‌های کلان و کوچک، در تعامل دائم با هم و بر یکدیگر مؤثر یا متأثر از هم‌اند. این آثار می‌تواند آشکار یا پنهان باشد. علاوه بر آن ممکن است کارکرد یا اثری مثبت، منفی یا خنثی باشد.

کارکرد مثبت آثاری است که برای کلیت نظام، ساختارها، نهادها و... جنبه مثبت داشته باشد و به بقای آنها کمک کند. اما کارکردهای منفی برعکس، باعث تضعیف کلیت نظام، ساخت یا ساختارها یا نهادها و... می‌شود. در کنار این دو کارکرد، کارکرد خنثی اثر معتناهی برای دیگر خرده‌نظام‌ها، ساختارها یا نهادهای اجتماعی ندارد.^{۱۰}

درباره کارکرد آشکار و پنهان نیز باید گفت وقتی پدیده‌ای در کانون ارزیابی قرار می‌گیرد، نتایجی دیده می‌شود که یا پیش‌بینی و با قصد قبلی تدارک شده یا آنکه پیش‌بینی نشده است. کارکردهای از قبل برنامه‌ریزی شده که بدان‌ها آگاهی داشته باشیم، کارکرد آشکار و مواردی که از قبل قصد نشده باشند، کارکرد پنهان نامیده می‌شود.^{۱۱}

در طبقه‌بندی آرا و نظریات کارکردگرایی، سه گرایش عمده و متفاوت وجود دارد. ریمون بودون این گرایش‌ها را در قالب طبقه‌بندی زیر ارائه می‌کند:

نخستین این گرایش‌ها، با مطالعاتی نظیر *رادکلیف براون* و *مالینوفسکی*، به‌ویژه در قلمرو قوم‌شناسی ارائه شده است. آنها را می‌توان «فونکسیونالیزم مطلق» نامید. گرایش دوم، با مطالعات مرتن شناخته می‌شود که تحلیل کارکردی در آن بیشتر به‌عنوان نگرشی برای تشخیص نیازهای درونی برخی از گروه‌ها و بخش‌های اجتماعی از راه یک ساختار اجتماعی خاص تعریف شده است. این گرایش را می‌توان «فونکسیونالیزم جامعه‌شناسی - روان‌شناختی» توصیف کرد. مطالعات *پارسونز* معرف گرایش سوم است. می‌توان آن را چون خود *پارسونز* «فونکسیونالیزم ساختاری» نامید.^{۱۲}

مالینوفسکی که نماینده نخستین جریان است، ریشه نظام‌های اجتماعی را در نیازهای اشخاص جست‌وجو می‌کند. او انسان را موجودی مرکب از جسم و روح می‌داند که ترکیب این دو، نیازهای مستمری را پدید می‌آورد. تأمین این نیازها متوقف بر آن است که ترتیباتی اجتماعی وجود داشته باشد و عهده‌دار تأمین این‌گونه نیازها باشد. ترکیب و تلفیق این ترتیبات اجتماعی نیز بنیان‌های نظام‌های اجتماعی را می‌سازد.^{۱۳} نسل بشر در طول تاریخ همواره نیازهای ثابت و همیشگی داشته که به هیچ روی نمی‌توانسته از تأمین آنها شانه خالی کند. اما تأمین آن نیازها با تمام ابعاد و گستردگی‌اش از عهده خودش خارج بوده و به همین دلیل نهادهای اجتماعی شکل گرفته است. تبعیت از هنجارها نیز نه به سبب فشارهای روح جمعی، بلکه به دلیل منافی است که برای اشخاص دارد.^{۱۴} او انفرادی‌ترین پدیده انسانی، یعنی مرگ را با همین الگو توضیح می‌دهد و معتقد است شرکت در مراسم و خاکسپاری و غسل و... همه و همه برای همان است که نیازهایی از نیازهای بازماندگان یا شرکت‌کنندگان تأمین شود.^{۱۵}

در نگاه مرتن، نماینده جریان دوم، بین نیازها و ساخت‌های اجتماعی پلی ارتباطی وجود دارد. وی معتقد است در هر جامعه‌ای اهدافی طراحی می‌شود که اعضا می‌کوشند تا به آنها نایل شوند. نیل به آن اهداف نیز در گرو آن است که راه‌های نیل به آنها و وسایل مورد نیاز نیز نهادی شده باشد. دستیابی به اهداف هرچند جنبه اجتماعی دارد، در عین حال نیاز اشخاص است. اما چگونگی نیل به آن اهداف زمینه‌های اجتماعی دارد. برای پاسخ به آن

نیازها، لازم است از طریق ساخت‌های اجتماعی اقدام گردد. همین فرایند است که به تعادل پویای جامعه منجر می‌شود.^{۱۶}

پارسونز یکی از نظریه‌پردازان اصلی این حوزه نیز،^{۱۷} بین کارکردهای نظام‌های اجتماعی و نیز تعادل پویا رابطه برقرار می‌کند و معتقد است که همه نهاد‌های اجتماعی و نیز خرده‌نظام‌های اجتماعی با یکدیگر مرتبط‌اند و برای حفظ یکدیگر وظایف خود را مبادله می‌کنند و هریک سهم خود را در حفظ و انسجام اجتماعی انجام می‌دهد.^{۱۸}

با توجه به آنکه در آموزه‌های اسلامی، خواه فقهی یا اخلاقی، هرگونه زیان زدن - اعم از مالی، جانی و آبرویی - به دیگران ممنوع است و هیچ‌کس مجاز نیست بی‌دلیل عملی انجام دهد که آثار زیانباری برای دیگران داشته باشد، نظریه‌های کارکرد به‌عنوان چارچوب نظری این تحقیق قرار داده شده است.

سوالات تحقیق

سؤال اصلی: تأخیر در اجرای حکم قصاص، چه تأثیراتی بر خانواده‌های محکومین دارد؟

سوالات فرعی

تأخیر در اجرای قصاص چه تأثیری بر درآمد خانواده دارد؟

چه رابطه‌ای بین حبس محکومین و تحصیل فرزندان آنها وجود دارد؟

طولانی شدن حبس محکوم چه تأثیری در منزلت اجتماعی خانواده او دارد؟

تأخیر در اجرای حکم قصاص که باعث طولانی شدن حبس محکوم می‌شود، چه

تأثیری بر وضعیت اخلاقی فرزندان او دارد؟

فرضیه تحقیق

فرضیه اصلی: طولانی شدن حبس محکوم برخی عوارض اجتماعی را برای خانواده او در پی دارد.

فرضیه‌های خرد (منظور از فرضیه‌های خرد، تجزیه فرضیه اصلی به فرضیه‌های ریزتر

است که در مجموع بتواند فرضیه و همچنین سؤال اصلی تحقیق را دربرگیرد):

أ. حبس محکوم باعث کاهش درآمد خانواده می‌شود.

ب. حبس محکوم باعث افت تحصیلی فرزندان می‌شود.

ت. حبس محکوم تضعیف روابط اجتماعی خانواده او را در پی دارد.

- ث. حبس محکوم باعث افت وضعیت اخلاقی فرزندان او می‌شود.
- ج. حبس محکوم باعث می‌شود که فرزندش در محیط مدرسه قانون‌گریز شود.

آزمون فرضیه‌ها

موضع اکثر پاسخ‌گویان درخصوص کاهش درآمد خانواده بعد از حبس، تأیید می‌شود و این به معنای تأیید فرضیه اول است.

فرضیه دوم نیز تأیید می‌شود و این امر بیانگر آن است که تأخیر در قصاص که به حبس محکوم منجر می‌شود، باعث افت تحصیلی فرزندان محکوم می‌گردد.

فرضیه سوم نیز که بیانگر کاهش روابط اجتماعی خانواده محکوم است تأیید می‌شود. اکثر پاسخ‌گویان اظهار داشته‌اند که روابط اجتماعی خانواده محکوم در سطح کلان با کاهش روبه‌رو بوده است.

هیچ دلیلی برای تأیید فرضیه چهارم وجود ندارد؛ یعنی تأخیر در اجرای حکم قصاص که به حبس محکوم بینجامد، افت وضعیت اخلاقی فرزندان را در پی ندارد و فرضیه مورد نظر رد می‌شود.

فرضیه پنجم نیز که بیانگر قانون‌گریزی فرزندان محکوم در محیط مدرسه است، تأیید می‌شود و بیانگر آن است که فرزندان محکوم بر اثر حبس پدرشان قانون‌گریز می‌شوند.

جامعه آماری و روش تحقیق

جامعه آماری این تحقیق، خانواده محکومان به قصاص در شهرهای قم و اراک بوده‌اند. از آنجا که شمار محکومان قطعی به قصاص در این دو شهر کم بوده‌اند، به استثنای مواردی، بقیه در جامعه آماری قرار گرفته‌اند و مجموعاً از ۳۰ خانواده محکومان در شهرهای قم و اراک اطلاعات گردآوری شده است.

روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق پرسشنامه بوده و قبل از آن در چند مرحله، مطالعه اکتشافی صورت پذیرفته و پس از تنظیم پیش‌نویس پرسشنامه، با همراهی شماری از کارشناسان، روایی و پایایی پرسش‌ها و گزینه‌های آنها ارزیابی شده است.

روش تحقیق نیز پیمایشی بوده و پس از گردآوری اطلاعات و سازماندهی آنها در نرم‌افزار spss، آماره‌های توصیفی اطلاعات استخراج و سپس علاوه بر جداول دوبعدی، به کمک روش Wilcoxon^۹، متغیرهای مورد نظر، قبل و بعد از ارتکاب قتل و محکومیت قطعی قاتل ارزیابی و تحلیل شده است.

پیشینه تحقیق

در برخی روایات بر اهمیت اجرای حدود الهی تأکید و اجرای آن مهم‌تر از بارش چهل شبانه‌روز باران شمرده و گفته شده است اجرای حدود بیش از بارش چهل شبانه‌روزی باعث پاکی زمین می‌شود.^{۲۵} نیز اجرای حدود عدل الهی زمین را احیا می‌کند و بالعکس تعطیلی حدود دشمنی با خدا و معارضه با او است.^{۲۶} در روایتی از امام علی علیه السلام آمده است که در اجرای حدود حتی به اندازه ساعتی نباید تعلل کرد؛^{۲۷} اما اگر شک و شبهه‌ای در آن باشد، آن مورد معطل می‌شود.^{۲۸} در کنار روایاتی که بر اجرای حدود تأکید دارد، عفو و بخشش را نیز یک اصل می‌داند و بدان سفارش می‌کند. همچنین در صورت جزم به اجرای حد نباید در آن زیاده‌روی صورت گیرد.^{۲۹}

در مجموع برآیند آیات و روایات گویای آن است که نظام کنترل اجتماعی باید به صورت جدی طراحی‌های اولیه را داشته و در جای خود قاطعیت داشته باشد تا هیبت این نظام علاوه بر آثار پیش‌گیرانه، تنبیه مجرمان، و تسلی خاطر آسیب‌دیدگان را به دنبال داشته باشد. اما در همین فرآیند نیز نباید، حق هیچ‌یک از اشخاص حقیقی و حقوقی تضییع شود و مجرم بیش از تنبیه و جریمه قتل، با تنبیه اضافه‌ای مواجه نگردد. در این میان، به خانواده مقتول توصیه‌های اخلاقی و ارشادی نیز شده است تا در صورت امکان با عفو و بخشش، میزان مهرورزی و بندگی و عبودیت خود را افزایش دهند.

علاوه بر روایات یادشده، آثاری نیز در این باره وجود دارد که آنها را می‌توان پیشینه این تحقیق شمرد. بعضی از این آثار به پدیده حبس به دلیل تأخیر قصاص اشاره می‌کنند و ضمن ارائه تحلیل‌ها بدان نتیجه می‌رسند که در اسلام اصل، حبس‌زدایی است و روی آوردن به حبس دلایل متقن لازم دارد.^{۳۰}

در اثر دیگری، با مبنای حقوقی این مسئله مطرح است که حد نباید بیش از اندازه خود، آسیبی برای سلامتی محکوم دنبال داشته باشد.^{۳۱} نکته‌ای که در اینجا لازم است بدان اشاره شود، این است که رویکرد این مقاله حقوقی و فقهی است و ناظر به معاینات پزشکی است. اما اگر این خصیصه تعمیم داده شود، بدان معنا که «هرگونه آسیب اعم از پزشکی و یا غیرپزشکی، می‌تواند اجرای حد را متوقف سازد»، آنگاه می‌تواند یکی از مبانی تئوریک این تحقیق باشد. در برخی آثار، از جمله یک کتاب، تحلیل مختصری از تأخیر حکم قصاص و لوازم حقوقی آن ارائه شده است.^{۳۲} در این اثر بیان می‌شود که تأخیر قصاص و حبس، حقوقی از

محکوم را تضييع و جریمه‌های دیگری که مازاد بر قصاص است بر او تحمیل می‌کند و این با قانون و شرع مقدس منافات دارد. ازسوی دیگر، اگر محکوم آزاد باشد، ممکن است باعث تضييع حقوق اولیای دم مقتول شود. لذا لازم است تدبیری اتخاذ گردد که هم حقوق قاتل و هم حقوق اولیای دم را استیفا کند. پیشنهاد مؤلف در این باره آن است که در مقابل ارائه کفیل معتبر یا ضمان کافی، مجرم آزاد گردد.

در فصل «حبس در مورد قتل»، کتاب *حقوق زندانی*^۹ نویسنده موارد مربوط به قتل را شناسایی می‌کند و در همه آنها، ابتدا به نقل روایاتی در باب حبس متناسب با آن مورد و سپس به آرای فقیهان شیعه و سایر مذاهب می‌پردازد و در همه این موارد به جمع‌بندی می‌رسد. پس از ترسیم نمایی کلی از آثاری که به نحوی به موضوع قصاص و حبس ناشی از آن پرداخته‌اند، نوبت به آن می‌رسد که آثار اجتماعی پس از حبس محکوم در خانواده او شناسایی شود. برای دستیابی به این خواسته، ابتدا معناداری متغیرهای مورد نظر قبل و بعد از محکومیت به شکل مجزا در هر دسته از جامعه آماری طرح می‌شود و در نهایت اثبات یا رد فرضیه‌ها با تکیه بر همین داده‌ها معلوم می‌گردد.

مقایسه وضعیت همسران محکومان قبل و بعد از محکومیت

۱. درآمد خانواده: براساس داده‌ها، ۴۸٫۱ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند که درآمد آنها قبل و بعد از محکومیت همسرشان تغییری نکرده و ۳۷ درصد اظهار داشته‌اند که درآمدشان کمتر شده است.
۲. رابطه خانواده محکوم با همسر آنها: ۶۱٫۹ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه خانواده همسران خود قبل و بعد از محکومیت تغییری نداشته است. در ۳۷٫۸ درصد رابطه آنان با خانواده همسرانشان بدتر شده است.
۳. رابطه خویشان و بستگان: ۷۱٫۴ درصد بیان داشته‌اند که رابطه بستگان همسرشان با آنها قبل و بعد از محکومیت یکسان بوده است، ۲۸٫۶ درصد بیان داشته‌اند که رابطه‌شان بدتر شده است.
۴. رابطه خانواده همسران: ۸۶٫۲ درصد پاسخ‌گویان گفته‌اند رابطه خانواده خودشان با آنان هیچ‌گونه تغییری نکرده و ۱۳٫۲ درصد نیز اظهار کرده‌اند که رابطه‌شان با خانواده بدتر شده است.

۵. رابطه فرزندان با همسالان: براساس داده‌ها ۷۶ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه فرزندان قبل و بعد از محکومیت با همسالان خود تغییری نکرده و ۲۴ درصد نیز بیان داشته‌اند رابطه فرزندان با همسالان خود بدتر شده است.

۶. سلامت روحی همسران محکومین: ۵۵,۱ درصد همسران بیان داشته‌اند که سلامت روحی آنها در حال حاضر نسبت به قبل از محکومیت همسرشان تغییر نکرده است. ۳,۴ درصد بعد از محکومیت همسرشان سلامت روحیشان افزایش یافته است. ۴۱,۴ درصد وضعیت روحیشان بدتر شده است.

مقایسه وضعیت فرزندان قبل و بعد از محکومیت

۱. رابطه فرزندان با خانواده محکوم: براساس داده‌ها ۷۶,۴ درصد بیان داشته‌اند رابطه خانواده محکوم با آنها هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۱۹,۷ درصد گفته‌اند رابطه‌شان بدتر شده و ۴ درصد نیز بیان داشته‌اند این رابطه بهتر شده است.

۲. رابطه خویشان و بستگان محکوم با فرزندان او: براساس داده‌های به‌دست آمده، ۷۰,۷ درصد بیان داشته‌اند رابطه خانواده محکوم با آنها هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۲۵,۶ درصد اظهار داشته‌اند رابطه خویشان و بستگان محکوم با آنها بدتر شده و ۹,۳ درصد نیز گفته‌اند که این رابطه بهتر شده است.

۳. رابطه خانواده مادر با فرزندان محکوم: براساس داده‌ها، رابطه خانواده مادر، ۷۸,۴ درصد پاسخ‌گویان با آنها هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۱۶,۸ درصد بیان داشته‌اند رابطه خانواده مادرشان بدتر شده و ۴ درصد نیز گفته‌اند این رابطه بهتر شده است.

مقایسه وضعیت والدین محکوم قبل و بعد از محکومیت او

۱. رابطه پدر و مادر محکوم با همسر او: براساس داده‌ها ۶۹,۹ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه آنها با همسر فرزندان قبل و بعد از محکومیت تغییری نداشته، به گفته ۱۸,۹ درصد رابطه آنها بدتر شده و ۱۱,۴ درصد نیز بیان داشته‌اند یا رابطه‌ای ندارند یا این رابطه بدتر شده است.

۲. رابطه پدر و مادر محکوم با فرزندان او: براساس داده‌ها رابطه ۷۸,۹ درصد پاسخ‌گویان با فرزندان محکوم تغییری نداشته، رابطه ۵,۸ درصد بدتر شده و رابطه ۱۵,۴ درصد بهتر شده است.

۳. رابطه بستگان پدر و مادر محکوم با آنها: ۵۹,۱ درصد پاسخ‌گویان گفته‌اند رابطه بستگان با آنان تغییری نداشته، ۳۸ درصد بدتر شده است و ۲,۸ درصد بهتر.
۴. رابطه همسایگان با پدر و مادر محکوم: ۷۳,۶ درصد تغییری نداشته، ۵,۶ درصد بدتر شده و ۲۰,۸ درصد نیز بهتر شده است.
۵. وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان: ۴۳,۱ درصد تغییری نداشته، ۹,۱ درصد بدتر شده، ۴۷,۸ درصد نیز بیان داشته‌اند وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان بهتر شده است.

مقایسه وضعیت خانواده محکوم پیش و پس از محکومیت از نگاه خواهر و برادر

۱. مقایسه درآمد خانواده: براساس داده‌ها ۳۴,۴ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند درآمد خانواده برادرشان قبل و بعد از محکومیت تغییری نکرده، ۵۶,۴ درصد گفته‌اند بدتر شده و ۹,۳ درصد نیز اظهار کرده‌اند درآمد بهتر شده است.
۲. مقایسه رابطه برادر محکوم با همسر ایشان: براساس داده‌ها ۷۵ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه آنها با همسر برادرشان هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۴,۶ درصد بیان داشته‌اند رابطه‌شان بدتر شده و ۲۰,۵ درصد نیز بیان داشته‌اند رابطه آنها با همسر برادرشان بهتر شده است.
۳. رابطه برادر محکوم با فرزندان محکوم: براساس اظهار ۸۰,۵ درصد پاسخ‌گویان رابطه آنان با فرزندان محکوم هیچ‌گونه تغییری نکرده، ۸,۷ درصد بدتر شده و ۱۰,۸ درصد این رابطه بهتر شده است.
۴. رابطه بستگان با برادران محکوم: به گفته ۶۹,۶ درصد پاسخ‌گویان رابطه آنان با بستگان هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۳۰,۲ درصد بیان داشته‌اند رابطه‌شان بدتر شده است.
۵. رابطه بستگان با همسر و فرزندان محکوم: ۷۱,۶ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه همسایگان با آنها هیچ‌گونه تغییری نکرده است، ۲۳,۹ درصد گفته‌اند رابطه‌شان بدتر شده است. به گفته ۴,۵ درصد این رابطه بهتر شده است.
۶. وضعیت تحصیلی فرزندان محکوم: به اظهار ۲۶,۲ درصد پاسخ‌گویان وضعیت تحصیلی فرزندان برادرشان قبل و بعد از محکومیت او هیچ‌گونه تغییری نکرده است، ۶۹,۱ درصد گفته‌اند وضعیت تحصیلی آنها بدتر شده است. ۴,۸ درصد بیان داشته‌اند که این وضعیت بهتر شده است.

مقایسه وضعیت خانواده محکوم قبل و بعد از محکومیت از نگاه دوستان و همکاران

۱. رابطه دوستان و همکاران با آنها: ۷۰,۳ درصد پاسخ گویان گفته‌اند رابطه آنها تغییری نداشته، ۳,۷ درصد رابطه‌شان بدتر شده و ۲۵,۹ درصد رابطه‌شان بهتر شده است.
۲. رابطه بستگان محکومان با آنها: به گفته ۶۶,۶ درصد پاسخ گویان این رابطه هیچ گونه تغییری نداشته، ۲۹,۶ درصد نیز بیان داشته‌اند رابطه آنان بدتر شده است.
۳. رابطه همسایگان با همسر و فرزند محکوم: بر پایه ۵۱,۸ درصد آمار، این رابطه تغییری نکرده، ۳,۷ درصد بدتر شده و ۴۴,۴ درصد نیز بهتر شده است.
۴. وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان: ۳۵,۳ درصد پاسخ گویان گفته‌اند این وضعیت تغییری نداشته، ۶۴,۷ درصد بیان داشته‌اند بدتر شده است.
۵. وضعیت اخلاقی فرزندان محکومان: بر پایه آمار، ۴۴ درصد تغییری نداشته، و ۴۰ درصد بدتر شده است.

مقایسه وضعیت خانواده محکوم قبل و بعد از محکومیت از نگاه همسایگان

۱. شرایط اقتصادی خانواده محکوم: ۶۲,۸ درصد پاسخ گویان گفته‌اند وضعیت اقتصادی خانواده هیچ گونه تغییری نداشته، ۳۴,۴ درصد گفته‌اند این وضعیت بعد از محکومیت بدتر شده و ۲,۹ درصد نیز بیان داشته‌اند اطلاعی ندارند.
۲. رابطه همسایگان با خانواده محکوم: ۸۸,۶ درصد هیچ گونه تغییری نداشته و ۱۱,۵ درصد نیز بدتر شده است.
۳. روابط بستگان با خانواده محکوم: براساس داده‌ها ۸۲,۹ درصد پاسخ گویان بیان داشته‌اند روابط بستگان با خانواده محکوم هیچ گونه تغییری نداشته، ۱۴,۴ درصد بدتر شده و ۲,۹ درصد نیز گفته‌اند اطلاعی از رابطه بستگان خانواده محکوم ندارند.
۴. وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان: ۴۶,۲ درصد پاسخ گویان معتقدند هیچ گونه تغییری در وضعیت تحصیلی فرزندان ایجاد نشده، ۴۶,۲ درصد نیز بیان داشته‌اند وضعیت تحصیلی فرزندان بدتر شده است.
۵. وضعیت اخلاقی فرزندان محکومان: ۴۵,۱ درصد پاسخ گویان معتقدند وضعیت اخلاقی فرزندان هیچ گونه تغییری نداشته، ۳۵,۴ درصد نیز گفته‌اند وضعیت اخلاقی آنان بدتر شده است.

مقایسه وضعیت فرزندان محکومان پیش و پس از محکومیت از نظر اولیای مدارس

۱. وضعیت تحصیلی: ۳۰٫۸ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند وضعیت تحصیلی فرزندان هیچ تغییری نداشته، ۶۵٫۴ درصد گفته‌اند وضعیت تحصیلی ایشان بدتر شده است.
۲. وضعیت روحی و روانی: به گفته ۴۶٫۲ درصد پاسخ‌گویان وضعیت روحی و روانی فرزندان محکومان هیچ‌گونه تغییری نداشته و ۵۳٫۸ درصد نیز بیان داشته‌اند در این باره اطلاعی ندارند.
۳. رابطه فرزندان محکومان با مسئولان: ۳۸٫۴ درصد پاسخ‌گویان معتقدند هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۵۷٫۷ درصد بیان داشته‌اند بدتر شده است.
۴. التزام نسبت به مقررات مدرسه: ۳۰٫۸ درصد پاسخ‌گویان معتقدند هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۶۹٫۱ درصد نیز معتقدند کمتر شده است.
۵. رابطه با هم‌شاگردی‌ها: ۳۸٫۵ درصد بیان داشته‌اند هیچ‌گونه تغییری نداشته، ۶۱٫۵ درصد نیز گفته‌اند این رابطه بدتر شده است.

تجزیه و تحلیل سطح معناداری قبل و بعد از محکومیت

یک. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از همسر

تفاوت معناداری در خصوص درآمد خانواده وجود ندارد. بنابراین، محکومیت و حبس باعث کاهش درآمد خانواده و فشارهای اقتصادی ناشی از آن نمی‌شود.

تفاوت معناداری درباره رابطه خانواده محکوم با همسر وی نیز مشاهده نگردید. بنابراین، نمی‌توان ادعا کرد که در این زمینه نیز فشاری بر همسر و فرزندان او وارد می‌شود.

تفاوت معناداری در خصوص روابط بستگان محکوم با همسر و فرزندان او مشاهده نشد و این بیانگر آن است که حبس باعث کاهش روابط بستگان محکوم با خانواده او نشده است.

تفاوت معناداری در روابط خانواده همسر محکوم رخ نداده و این نشان می‌دهد که حبس باعث کاهش روابط خانواده همسر محکوم با خانواده او نشده است.

در خصوص روابط فرزندان محکوم با همسالان در محله تفاوت معناداری مشاهده شد؛ چون روابط آنها با همسالان از حبس و محکومیت پدرشان اثر پذیرفته است و این نمودی از طرد اجتماعی است که بین آنان اتفاق افتاده است.

در مورد شرایط روحی و جسمی همسر تفاوت معناداری مشاهده می‌گردد و این بدان معنا است که حبس و محکومیت باعث فشارهای روحی و جسمی بر او شده است.

دو. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از اولیای مدرسه

درخصوص ویژگی‌های روانی فرزندان تفاوت معنادار دیده می‌شود؛ یعنی آنکه حبس محکوم به دلیل تأخیر در اجرای حکم، آثار و نتایجی بر ویژگی‌های روانی فرزند او خواهد داشت.

تفاوت معناداری درخصوص وضعیت تحصیلی فرزندان دیده می‌شود و این بدان معنا است که حبس باعث افت تحصیلی آنان می‌شود.

تفاوت معناداری درخصوص رابطه فرزند محکوم با مسئولان مدرسه قبل از حبس پدر و بعد از آن وجود ندارد.

در زمینه التزام فرزند محکوم به مقررات مدرسه، تفاوت معناداری وجود دارد؛ یعنی حبس پدر باعث قانون‌شکنی فرزندان در محیط مدرسه می‌شود.

در زمینه رابطه با هم‌شاگردی‌ها نیز تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که بر اثر محکومیت و حبس رابطه فرزند محکوم با هم‌شاگردی‌هایش کاهش یافته است.

سه. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از خواهر و برادر محکوم

تفاوت معناداری درخصوص درآمد خانواده وجود دارد و میانگین درآمدها بعد از محکومیت و حبس محکوم کمتر شده است.

تفاوت معناداری درخصوص ارتباط خواهر و برادر محکوم با همسر ایشان وجود دارد. بنابراین، محکومیت و حبس باعث کاهش روابط خانواده محکوم با همسر او می‌گردد.

تفاوت معناداری درخصوص ارتباط با فرزندان محکوم وجود ندارد. بنابراین، نمی‌توان ادعا کرد که پس از حبس رابطه آنها تحت تأثیر قرار گرفته است.

تفاوت معناداری بین روابط خواهر و برادر محکوم با بستگان وجود دارد. بنابراین، محکومیت و حبس محکوم باعث کاهش روابط خویشان و بستگان با خانواده محکوم (خواهر و برادر او) شده است.

درخصوص ارتباط بستگان محکوم با همسر او تفاوت معناداری مشاهده می‌شود و نشان می‌دهد که خویشان و بستگان محکوم پس از محکومیت، رابطه کمتری با خانواده او داشته‌اند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری درخصوص ارتباط خواهر و برادر محکوم با همسایگان وجود دارد؛ یعنی محکومیت و حبس محکوم باعث کاهش روابط همسایگان با اعضای خانواده محکوم (خواهر و برادر) می‌شود. درخصوص وضعیت

تحصیلی فرزندان تفاوت معناداری وجود دارد و نشان می‌دهد که محکومیت و حبس محکوم باعث افت تحصیلی فرزندان او شده است.

چهار. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از دوستان و همکاران محکوم

تفاوت معناداری در زمینه شرایط اقتصادی خانواده محکوم وجود دارد و نشان می‌دهد که شرایط اقتصادی آنان بعد از محکومیت بدتر شده است.

براساس اظهارات دوستان و همکاران تفاوت معناداری در روابط با اعضای خانواده ایشان وجود دارد و این به معنای آن است که بر اثر حبس محکوم روابط دوستان و همکاران با خانواده آنان کمتر شده است.

تفاوت معناداری در خصوص روابط بستگان با خانواده محکوم وجود ندارد. بنابراین، محکومیت و حبس محکوم بر روابط بستگانش با خانواده او اثرگذار نیست.

اظهارات تفاوت معناداری را در زمینه روابط همسایگان با خانواده محکوم نشان می‌دهد و این بدان معنا است که حبس و محکومیت باعث کاهش روابط همسایگان با خانواده محکوم می‌شود. کاهش روابط، خود، زمینه فشارهای اجتماعی را بر آنان هموار می‌سازد و خود جلوه‌ای از آن است.

در خصوص وضعیت تحصیلی فرزندان نیز تفاوت معناداری قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که حبس پدر باعث می‌شود وضعیت تحصیلی فرزندان آسیب ببیند.

تفاوت معناداری در خصوص وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم وجود ندارد. بنابراین، نمی‌توان ادعا کرد که پس از حبس وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم بدتر شده است.

پنج. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از فرزندان ارشد

در ارزیابی نظر فرزندان ارشد تفاوت معناداری در خصوص درآمد خانواده وجود دارد و این بدان معنا است که حبس محکوم باعث کاهش درآمد خانواده می‌شود.

تفاوت معناداری در خصوص ارتباط خانواده همسر قاتل با فرزند ارشدش مشاهده گردید. این از آن حکایت دارد که محکومیت و حبس باعث می‌شود رابطه بستگان همسر محکوم با فرزندان کمتر شود.

تفاوت معناداری در خصوص روابط بستگان قاتل با فرزند ارشدش وجود دارد. بنابراین، حبس پدر بر رابطه بستگان با فرزندان اثرگذار بوده و آن را کاهش داده است.

هیچ تفاوت معناداری در خصوص رابطه خانواده قاتل (پدر، مادر، خواهر و برادر) با فرزند او دیده نشد و به همین دلیل نمی‌توان ادعا کرد که حبس باعث می‌شود تا رابطه خانواده قاتل با فرزند او تحت تأثیر قرار بگیرد. رابطه معناداری در خصوص شرایط جسمی و روحی فرزند ارشد وجود ندارد و حبس و محکومیت قاتل بر شرایط جسمی و روحی فرزند ارشدش اثر نمی‌گذارد.

شش. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از والدین

براساس اظهارات والدین تفاوت معناداری در خصوص درآمد خانواده آنها وجود ندارد. بنابراین، حبس محکوم در کاهش درآمد خانواده او تأثیری نداشته است.

تفاوت معناداری در خصوص ارتباط والدین با همسر محکوم نیز وجود ندارد. بنابراین، نمی‌توان ادعا کرد که حبس محکوم، رابطه والدین محکوم را با همسر او به هم می‌ریزد. اظهارات والدین نشان می‌دهد که هیچ رابطه معناداری در خصوص ارتباط آنها با فرزندان محکوم وجود ندارد و نمی‌توان ادعا کرد که بر اثر حبس محکوم، رابطه والدین محکوم با فرزندان او به هم می‌ریزد.

تفاوت معناداری در خصوص ارتباط بستگان با والدین وجود دارد؛ یعنی پس از حبس و محکومیت، رابطه خویشان و بستگان با والدین کمتر شده است.

براساس اظهارات والدین محکوم، تفاوت معناداری در خصوص رابطه بستگان با خانواده محکوم وجود دارد و این بدان معنا است که حبس و محکومیت باعث می‌شود رابطه بستگان با خانواده محکوم کاهش یابد.

تفاوت معناداری در زمینه روابط همسایگان با والدین وجود دارد؛ یعنی حبس و محکومیت باعث می‌شود رابطه همسایگان با والدین محکوم کاهش یابد.

بنا به اظهارات والدین محکوم، بر اثر محکومیت و حبس، فرزندان محکوم با افت تحصیلی مواجه شده‌اند.

هفت. با تکیه بر اطلاعات به دست آمده از همسایگان

براساس اظهارات همسایگان محکوم، در خصوص شرایط اقتصادی و مالی خانواده محکوم تفاوت معناداری قبل و بعد از محکومیت وجود دارد و حبس محکوم باعث می‌شود درآمد خانواده کاهش یابد.

تفاوت معناداری درخصوص رابطه همسایگان با خانواده محکوم وجود ندارد؛ یعنی حبس و محکومیت از نظر آنان بر رابطه بستگان با خانواده محکوم تأثیری نداشته است. تفاوت معناداری درباره روابط سایر همسایگان با خانواده محکوم وجود دارد؛ یعنی محکومیت و حبس محکوم باعث می شود روابط همسایگان با خانواده او کاهش یابد. تفاوت معناداری درخصوص وضعیت تحصیلی فرزندان وجود ندارد و نمی توان ادعا کرد که محکومیت و حبس محکوم باعث افت تحصیلی فرزندان ایشان می شود. تفاوت معناداری درخصوص وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم وجود ندارد. بنابراین، نمی توان ادعا کرد که محکومیت و حبس او باعث کاهش وضعیت اخلاقی فرزندان او شده است.

برخی جداول یافته های پژوهش

مقایسه وضعیت همسران محکومان قبل و بعد از محکومیت

۱. درآمد خانواده

جدول ۲-۱. مقایسه درآمد خانواده محکومان پیش و پس از محکومیت

جمع	قبل از محکومیت						کمیت امداد	تعداد	کمیت امداد
	بدون پاسخ	۵۰۰ الی ۴۰۱	۳۰۱ الی ۲۰۰	۲۰۰ الی ۱۰۰	زیر صد هزار تومان	۱۰۰ الی ۲۰۰			
۷					۲	۲	۳	تعداد	۱۱.۱٪
۲۵.۹٪					۷.۴٪	۷.۴٪	۱۱.۱٪	درصد	
۲						۲		تعداد	
۷.۴٪						۷.۴٪		درصد	
۹			۴		۵			تعداد	
۳۳.۳٪			۱۴.۸٪		۱۸.۵٪			درصد	
۴		۲		۱		۱		تعداد	
۱۴.۸٪		۷.۴٪		۳.۷٪		۳.۷٪		درصد	
۱					۱			تعداد	
۳.۷٪					۳.۷٪			درصد	
۴	۲				۲			تعداد	
۱۴.۸٪	۷.۴٪				۷.۴٪			درصد	
۲۷	۲	۲	۴	۱	۱۰	۵	۳	تعداد	
۱۰۰.۰٪	۷.۴٪	۷.۴٪	۱۴.۸٪	۳.۷٪	۳۷.۰٪	۱۸.۵٪	۱۱.۱٪	درصد	

جمع	رابطه خانواده محکوم قبل از مجرمیت و محکومیت با همسر او				تعداد	خیلی خوب
	خیلی بد	بد	رابطه ای نداشتیم	خوب		
۲					۲	خیلی خوب

۶.۹٪					۶.۹٪	درصد		
۱۳				۱۰	۳	تعداد	خوب	
۴۴.۸٪				۳۴.۵٪	۱۰.۳٪	درصد		
۹	۱	۲	۶			تعداد	رابطه‌ای نداشتم	
۳۱.۰٪	۳.۴٪	۶.۹٪	۲۰.۷٪			درصد		
۱				۱		تعداد	بد	
۳.۴٪				۳.۴٪		درصد		
۴		۴				تعداد	خیلی بد	
۱۳.۸٪		۱۳.۸٪				درصد		
۲۹	۱	۶	۶	۱۱	۵	تعداد	جمع	
۱۰۰.۰٪	۳.۴٪	۲۰.۷٪	۲۰.۷٪	۳۷.۹٪	۱۷.۲٪	درصد		

بر اساس داده‌های جدول فوق ۴۸,۱ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند که درآمد آنها قبل و بعد از محکومیت همسرشان تغییری نکرده است. ۳۷ درصد درآمدشان کمتر شده و از لحاظ مالی وضعیت آنها ضعیف‌تر شده است. از این میزان، ۱۴,۸ درصد یک درجه و ۱۴,۸ درصد دو درجه تنزل درآمد داشته‌اند.

۱۴,۸ درصد نیز وضعیت درآمد آنها پس از محکومیت همسرشان بهتر شده است. از این میزان ۷,۴ درصد دو درجه و ۷,۴ درصد نیز سه درجه وضعیت درآمدشان افزایش یافته است.

۲. رابطه خانواده محکوم با همسر آنها

جدول ۱-۲ بیانگر توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب رابطه خانواده محکومان با همسرانشان در حال حاضر به تفکیک این رابطه قبل از محکومیت است. براساس داده‌های این جدول ۶۱,۹ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه خانواده همسران خود قبل و بعد از محکومیت تغییری نداشته است، در ۳۷,۸ درصد رابطه آنان با خانواده همسرانشان بدتر شده است.

۳. رابطه خویشان و بستگان

جدول ۲-۳: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب رابطه خویشان و بستگان محکومان

با خانواده آنها قبل از محکومیت به تفکیک رابطه آنها بعد از محکومیت

جمع	در حال حاضر رابطه بستگان همسر با من				تعداد	درصد	خیلی خوب	بستگان محکومان
	خیلی بد	بد	رابطه‌ای نداشتم	خوب				
۱			۱				خیلی خوب	بستگان محکومان
۳.۶٪			۳.۶٪					
۱۲			۲	۱۰			خوب	
۴۲.۹٪			۷.۱٪	۳۵.۷٪				

۱۲		۳	۹		تعداد	رابطه‌ای نداشتم
۴۲.۹٪		۱۰.۷٪	۳۲.۱٪		درصد	
۲	۱	۱			تعداد	بد
۷.۱٪	۳.۶٪	۳.۶٪			درصد	
۱			۱		تعداد	خیلی بد
۳.۶٪			۳.۶٪		درصد	
۲۸	۱	۴	۱۳	۱۰	تعداد	جمع
۱۰۰.۰٪	۳.۶٪	۱۴.۳٪	۴۶.۴٪	۳۵.۷٪	درصد	

جدول فوق بیانگر توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب ارزیابی رابطه خویشان و بستگان محکومان با خانواده آنها قبل از محکومیت به تفکیک رابطه خویشان و بستگان محکومان با خانواده آنها بعد از محکومیت می‌باشد. براساس داده‌های این جدول ۷۱,۴ درصد پاسخ‌گویان گفته‌اند که رابطه بستگان همسرشان با آنها قبل و بعد از محکومیت یکسان بوده است، ۲۸,۶ درصد بیان داشته‌اند که رابطه‌شان بدتر شده است.

۴. رابطه خانواده همسران

جدول (۴-۲) مقایسه رابطه خانواده همسر محکومان با آنها پیش و پس از محکومیت

رابطه خانواده خودتان قبل از شما چگونه بود	خیلی خوب	تعداد	۷				جمع
		درصد	۲۴.۱٪				
	خوب	تعداد	۱	۱۲	۱		
		درصد	۳.۴٪	۴۱.۴٪	۳.۴٪		
	رابطه‌ای نداشتم	تعداد	۱	۴			
		درصد	۳.۴٪	۱۳.۸٪			
	بد	تعداد	۲				
		درصد	۶.۹٪				
		تعداد	۴	۵	۱۲	۸	
		درصد	۱۳.۸٪	۱۷.۲٪	۴۱.۴٪	۲۷.۶٪	

جدول فوق بیانگر توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب رابطه خانواده همسر محکومان با آنها قبل و بعد از محکومیت می‌باشد. براساس داده‌های این جدول ۸۶,۲ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه خانواده خودشان با آنان هیچ‌گونه تغییری نکرده و در ۱۳,۲ درصد نیز این رابطه بدتر شده است.

۵. رابطه فرزندان با همسالان

جدول (۲-۵) مقایسه رابطه فرزندان محکومان با همسالانشان در محل قبل و بعد از محکومیت

جمع	در حال حاضر رابطه فرزندان با همسالانشان در محله چگونه است							
	خیلی بد	بد	رابطه‌ای نداشتند	خوب	خیلی خوب			
۴			۱	۲	۱	تعداد	خیلی خوب	رابطه فرزندان با همسالان در محله قبل از محکومیت
۱۶.۰٪			۴.۰٪	۸.۰٪	۴.۰٪	درصد		
۱۰			۱	۹		تعداد	خوب	
۴۰.۰٪			۴.۰٪	۳۶.۰٪		درصد		
۹			۹			تعداد	رابطه‌ای نداشتند	
۳۶.۰٪			۳۶.۰٪			درصد		
۱	۱					تعداد	بد	
۴.۰٪	۴.۰٪					درصد		
۱		۱				تعداد	خوب بود و بد بود	
۴.۰٪		۴.۰٪				درصد		
۲۵	۱	۱	۱۱	۱۱	۱	تعداد	جمع	
۱۰۰.۰٪	۴.۰٪	۴.۰٪	۴۴.۰٪	۴۴.۰٪	۴.۰٪	درصد		

جدول فوق بیانگر توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب رابطه فرزندان محکومان با همسالانشان در محل به تفکیک این رابطه قبل از محکومیت می‌باشد. براساس داده‌های این جدول ۷۶ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند رابطه فرزندان قبل و بعد از محکومیت با همسالان خود تغییری نکرده و ۲۴ درصد نیز گفته‌اند این رابطه بدتر شده است.

۶. سلامت روحی همسر محکومان

مقایسه سلامت روحی همسر محکومان قبل و بعد از محکومیت همسرشان

جمع	بعد از محکومیت					
	تفاوتی نکرده	سلامت کامل	بیمار بودم			
۵	۱	۱	۳	تعداد	بیمار بودم	قبل از محکومیت
۱۷.۲٪	۳.۴٪	۳.۴٪	۱۰.۳٪	درصد		
۲۴		۱۲	۱۲	تعداد	سلامت کامل	
۸۲.۸٪		۴۱.۴٪	۴۱.۴٪	درصد		
۲۹	۱	۱۳	۱۵	تعداد	جمع	
۱۰۰.۰٪	۳.۴٪	۴۴.۸٪	۵۱.۷٪	درصد		

براساس داده‌های جدول فوق سلامت روحی ۵۵,۱ درصد پاسخ‌گویان در حال حاضر نسبت به قبل از محکومیت همسرشان تغییر نکرده است. در ۳,۴ درصد سلامت روحی آنان افزایش یافته و در ۴۱,۴ درصد بدتر شده است.

وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان

جدول (۴-۲) مقایسه وضعیت تحصیلی فرزندان خانواده محکومان قبل و بعد از محکومیت

جمع	اگر بلی وضعیت تحصیلی فرزندان ایشان چگونه است							
	خیلی بد	بد	متوسط	خوب	خیلی خوب			
۲				۱	۱	تعداد	خیلی خوب	وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان قبل از محکومیت
۱۵,۴٪				۷,۷٪	۷,۷٪	درصد		
۵		۱	۲	۲		تعداد	خوب	
۳۸,۵٪		۷,۷٪	۱۵,۴٪	۱۵,۴٪		درصد		
۶	۱	۱	۳		۱	تعداد	متوسط	
۴۶,۲٪	۷,۷٪	۷,۷٪	۲۳,۱٪		۷,۷٪	درصد		
۱۳	۱	۲	۵	۳	۲	تعداد	جمع	
۱۰۰,۰٪	۷,۷٪	۱۵,۴٪	۳۸,۵٪	۲۳,۱٪	۱۵,۴٪	درصد		

براساس داده‌های جدول فوق ۴۶,۲ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند هیچ‌گونه تغییری در وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان قبل و بعد از محکومیت ایجاد نشده، ۴۶,۲ درصد نیز بیان داشته‌اند وضعیت تحصیلی فرزندان بدتر شده و ۷,۷ درصد نیز گفته‌اند این وضعیت بهتر شده است.

مقایسه وضعیت فرزندان محکومان پیش و پس از محکومیت از نظر اولیای مدارس

۱. وضعیت تحصیلی

جدول ۲-۱: مقایسه وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان قبل و بعد از محکومیت پدر

وضعیت تحصیلی ایشان چگونه است									
جمع	خیلی بد	بد	متوسط	خوب	خیلی خوب				
۷		۱	۲	۲	۲	تعداد	خیلی خوب	قبلاً وضعیت تحصیلی ایشان چگونه بود	
۲۶,۹٪		۳,۸٪	۷,۷٪	۷,۷٪	۷,۷٪	درصد			
۱۰		۶	۲	۲		تعداد	خوب		
۳۸,۵٪		۲۳,۱٪	۷,۷٪	۷,۷٪		درصد			
۸	۲	۲	۴			تعداد	متوسط		
۳۰,۸٪	۷,۷٪	۷,۷٪	۱۵,۴٪			درصد			
۱				۱		تعداد	بد		
۳,۸٪				۳,۸٪		درصد			

۲۶	۲	۹	۸	۵	۲	تعداد	جمع
۱۰۰.۰٪	۷.۷٪	۳۴.۶٪	۳۰.۸٪	۱۹.۲٪	۷.۷٪	درصد	

براساس داده‌های جدول فوق به گفته ۳۰,۸ درصد پاسخ‌گویان وضعیت تحصیلی فرزندان محکومان قبل و بعد از محکومیت والدین آنان هیچ تغییری نداشته، در ۶۵,۴ درصد این وضعیت بدتر شده و در ۳,۸ بهتر شده است.

۲. وضعیت روحی و روانی

جدول (۲-۲): مقایسه وضعیت روحی روانی فرزندان محکومان قبل از محکومیت پدر

به نظر شما وضعیت روحی و روانی محصل چگونه است						
	بیمار	نمی‌دانم	سالم است			
۱۵	۶	۳	۶	تعداد	سالم است	ویژگی‌های روانی محصل قبل از محکومیت پدرش
۵۷.۷٪	۲۳.۱٪	۱۱.۵٪	۲۳.۱٪	درصد		
۱۱	۵	۶		تعداد	نمی‌دانم	
۴۲.۳٪	۱۹.۲٪	۲۳.۱٪		درصد		
۲۶	۱۱	۹	۶	تعداد		
۱۰۰.۰٪	۴۲.۳٪	۳۴.۶٪	۲۳.۱٪	درصد		

بر اساس داده‌های جدول فوق ۴۶,۲ درصد پاسخ‌گویان بیان داشته‌اند وضعیت روحی و روانی فرزندان محکومین با وضعیت آنان قبل از محکومیت پدر هیچ‌گونه تغییری نداشته و ۵۳,۸ درصد نیز گفته‌اند از وضعیت روحی فرزندان محکومان اطلاعی ندارند.

سطح معناداری داده‌های پژوهش بدین شرح است:

۱. تفاوت معناداری درخصوص درآمد خانواده محکوم قبل و بعد از محکومیت و حبس وجود ندارد. بنابراین، فرضیه تحقیق «محکومیت و حبس باعث کاهش درآمد خانواده و فشارهای اقتصادی ناشی از آن»، رد می‌شود.

۲. تفاوت معناداری در رابطه خانواده محکوم با همسر وی قبل و بعد از محکومیت نیز دیده نشد و همین امر نشان‌دهنده آن است که فرضیه تحقیق دراین‌باره که ادعا می‌کرد «تأخیر در اجرای حکم یا حبس، روابط خانواده محکوم را با همسرش تحت تأثیر قرار می‌دهد» رد می‌شود. بنابراین، نمی‌توان ادعا کرد که در این زمینه نیز فشاری بر همسر و فرزندان محکوم وارد می‌شود.

۳. قبل و بعد از محکومیت هیچ تفاوت معناداری در روابط خانواده همسر محکوم قبل و بعد از محکومیت رخ نداده و این نشان می‌دهد که فرضیه «حبس باعث می‌شود که خانواده همسر محکوم رابطه خود را با او کمتر کنند» رد می‌شود.
۴. تحلیل داده‌ها براساس آماره Wilcoxon نشان می‌دهد که رابطه معناداری بر ویژگی‌های روانی فرزندان محکوم قبل و بعد از محکومیت حاکم است، یعنی آنکه فرضیه «حبس محکوم به دلیل تأخیر در اجرای حکم، آثار و نتایجی بر ویژگی‌های روانی فرزند او خواهد داشت» تأیید می‌شود.
۵. با توجه به جدول فوق و براساس روش Wilcoxon می‌توان نتیجه گرفت که «حبس محکوم به دلیل تأخیر در اجرای حکم قصاص، بر وضعیت تحصیلی فرزندان او تأثیر دارد» بنابراین، فرضیه فوق تأیید می‌شود.
۶. با توجه به سطح معناداری بیش از ۰.۰۵٪ در روش Wilcoxon می‌توان ادعا کرد که تفاوت معناداری درخصوص رابطه فرزند محکوم با مسئولان مدرسه قبل از حبس پدر و بعد از آن وجود ندارد. بنابراین، فرضیه «حبس پدر بر رابطه فرزند محکوم با مسئولین مدرسه نیز اثر می‌گذارد» رد می‌شود.
۷. براساس اظهارات اولیای مدرسه، تفاوت معناداری در زمینه التزام فرزند محکوم به مقررات مدرسه قبل از محکومیت و بعد از آن وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق که ادعان داشت «بر اثر حبس پدر، فرزندان در محیط مدرسه قانون‌شکنی می‌کنند» تأیید می‌شود.
۸. در این آزمون نیز تفاوت معناداری در زمینه رابطه با هم‌شاگردی‌ها قبل و بعد از محکومیت دیده می‌شود. این رابطه از آن حکایت دارد که قبل از محکومیت رابطه با هم‌شاگردی‌ها بیشتر بوده است. بنابراین، فرضیه تحقیق که ادعا می‌کرد «بر اثر محکومیت و حبس رابطه فرزندان محکوم با هم‌شاگردی‌هایش کاهش می‌یابد» تأیید می‌شود.
۹. تفاوت معناداری درخصوص درآمد خانواده قبل و بعد از محکومیت از نظر خواهر و برادر بزرگ‌تر وجود دارد و میانگین درآمدها بعد از محکومیت و حبس محکوم کمتر شده است. بنابراین، از نظر خواهر و برادر محکوم، فرضیه تحقیق مبنی بر «تأثیر حبس بر میزان درآمد خانواده محکوم» تأیید می‌شود.

۱۰. روش Wilcoxon که تفاوت معناداری در خصوص ارتباط خواهر و برادر محکوم با همسر ایشان قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «محکومیت و حبس باعث کاهش روابط خانواده محکوم با همسر او می‌گردد» تأیید می‌شود.

۱۱. براساس ادعای خواهر و برادر محکوم، تفاوت معناداری در خصوص ارتباط با فرزندان محکوم وجود ندارد و بنابراین، فرضیه تحقیق: «پس از حبس رابطه آنها تحت تأثیر قرار می‌گیرد» رد می‌شود.

۱۲. تفاوت معناداری بین روابط خواهر و برادر محکوم با بستگان قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «محکومیت و حبس محکوم باعث کاهش روابط خویشان و بستگان با خانواده محکوم (خواهر و برادر او) می‌شود» تأیید می‌گردد.

۱۳. تحلیل پاسخ‌های خواهر و برادر محکوم براساس یافته‌های تحقیقی، تفاوت معناداری بین ارتباط بستگان محکوم با همسر او نشان می‌دهد و این تفاوت معنادار این فرضیه را تأیید می‌کند که «خویشان و بستگان محکوم پس از محکومیت، رابطه کمتری با خانواده او داشته‌اند».

۱۴. با توجه به اظهارات خواهر و برادر محکوم و تحلیل آن اظهارات، می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری در خصوص ارتباط خواهر و برادر محکوم با همسایگان وجود دارد. بنابراین، فرضیه مورد نظر: «محکومیت و حبس محکوم باعث کاهش روابط همسایگان با اعضای خانواده محکوم (خواهر و برادر) می‌شود» تأیید می‌گردد.

۱۵. اظهارات خواهر و برادر محکوم در خصوص وضعیت تحصیلی فرزندان محکوم قبل و بعد از محکومیت و حبس، فرضیه تحقیق را تأیید می‌کند؛ چه آنکه به نظر ایشان «محکومیت و حبس محکوم باعث افت تحصیلی فرزندان او شده است» و این نیز از جمله عوارض اجتماعی مورد نظر است.

۱۶. با توجه به اظهارات دوستان یا همکاران تفاوت معناداری در زمینه شرایط اقتصادی خانواده محکوم قبل و بعد از محکومیت و حبس وجود دارد. این معناداری نشان می‌دهد

شرایط اقتصادی آنان بعد از محکومیت بدتر شده است. بنابراین فرضیه «محکومیت و حبس باعث می شود که درآمد خانواده تحت تأثیر قرار گیرد» تأیید می شود.

۱۷. آن گونه که دوستان و همکاران اظهار داشته اند، روابط آنها با خانواده محکوم پس از حبس و محکومیت ایشان کمتر شده است و تفاوت معناداری قبل و بعد از محکومیت در روابط با اعضای خانواده ایشان وجود دارد و این به معنای تأیید فرضیه است؛ زیرا فرضیه نیز ادعا می کرد که «بر اثر حبس محکوم روابط دوستان و همکاران با خانواده آنان کمتر می شود» و این موضوع یکی از تأثیرات اجتماعی مورد ادعا است.

۱۸. با توجه به آنکه براساس اظهارات دوستان و همکاران محکوم، تفاوت معناداری در خصوص روابط بستگان با خانواده محکوم وجود ندارد، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «محکومیت و حبس محکوم بر روابط بستگانش با خانواده او اثرگذار است» رد می شود.

۱۹. اظهارات دوستان و همکاران نشان می دهد که تفاوت معناداری در زمینه روابط همسایگان قبل و بعد از محکومیت وجود دارد و معناداری در راستای تأیید فرضیه تحقیق است که «حبس و محکومیت باعث کاهش روابط همسایگان با خانواده محکوم می شود» تأیید می گردد. در نتیجه این کاهش روابط خود موجبات فشارهای اجتماعی را بر آنان هموار می سازد و خود جلوه ای از آن است.

۲۰. براساس اظهارات دوستان و همکاران محکوم در جدول فوق (دوست و همکار-ه)، تفاوت معناداری در خصوص وضعیت تحصیلی فرزندان قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق: «حبس پدر باعث می شود که وضعیت تحصیلی فرزندان آسیب ببیند» تأیید می شود.

۲۱. وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم قبل و بعد از محکومیت تفاوت معناداری ندارد. بنابراین، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «پس از حبس وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم بدتر می شود» تأیید نمی شود.

۲۲. در ارزیابی نظر فرزندان ارشد، تفاوت معناداری در خصوص درآمد خانواده قبل و بعد از محکومیت و حبس وجود دارد. این معناداری فرضیه تحقیق: «محکومیت و حبس محکوم باعث کاهش درآمد خانواده می شود» تأیید می گردد.

۲۳. براساس روش Wilcoxon تفاوت معناداری درخصوص ارتباط خانواده همسر قاتل با فرزند ارشدش قبل و بعد از محکومیت دیده شد. بنابراین، فرضیه «محکومیت و حبس باعث می‌شود رابطه بستگان همسر محکوم با فرزندان کمتر شود»، تأیید می‌شود.

۲۴. براساس یافته‌های پژوهش، سطح معناداری ۰۰۵٪ تفاوت معناداری بین بستگان قاتل با فرزند ارشدش قبل و بعد از محکومیت و حبس وجود دارد. پس، این فرضیه تأیید می‌گردد که «حبس پدر بر رابطه بستگان با فرزندان اثرگذار است و آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد».

۲۵. از آنجا که سطح معناداری بیش از ۰۰۵٪ است، هیچ تفاوت معناداری درخصوص رابطه خانواده قاتل با فرزندش قبل و بعد از محکومیت مشاهده نگردید و به همین دلیل فرضیه تحقیق (حبس باعث می‌شود تا رابطه بستگان قاتل (پدر، مادر، خواهر و برادر) با فرزند او تحت تأثیر قرار بگیرد) رد می‌شود.

۲۶. رابطه معناداری درخصوص شرایط جسمی و روحی فرزند ارشد قاتل قبل و بعد از محکومیت او وجود ندارد و این فرضیه نیز رد می‌شود که «حبس و محکومیت قاتل بر شرایط جسمی و روحی فرزند ارشدش تأثیر می‌گذارد».

۲۷. براساس اظهارات والدین محکوم تفاوت معناداری بین قبل و بعد از حبس محکوم درخصوص درآمد خانواده آنها وجود ندارد. بنابراین، فرض تحقیق مبنی بر اینکه «درآمد خانواده محکوم قبل و بعد از محکومیت و حبس کاهش می‌یابد» رد می‌شود.

۲۸. براساس اظهارات والدین محکوم، تفاوت معناداری درخصوص ارتباط والدین با همسر محکوم قبل و بعد از محکومیت وجود ندارد. بنابراین، فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه «بر اثر محکومیت و حبس محکوم، رابطه والدین محکوم با همسر او به هم می‌ریزد» رد می‌شود.

۲۹. اظهارات والدین محکوم نشان می‌دهد که هیچ رابطه معناداری درخصوص ارتباط آنها با فرزندان محکوم قبل و بعد از حبس وجود ندارد. بنابراین فرضیه تحقیق (بر اثر محکومیت و حبس محکوم، رابطه والدین محکوم با فرزندان او به هم می‌ریزد) رد می‌شود.

۳۰. براساس اظهارات والدین محکوم و روش wilcoxon درخصوص ارتباط بستگان با والدین محکوم، تفاوت معناداری بین قبل و بعد از محکومیت فرزندشان وجود دارد. این رابطه از آن حکایت دارد که پس از حبس و محکومیت، رابطه خویشان و بستگان با والدین

کمتر شده است. بنابراین، فرضیه تحقیق که بیان می‌کند «حبس و محکومیت باعث می‌شود که رابطه بستگان با والدین محکوم کاهش یابد» تأیید می‌شود.

۳۱. براساس اظهارات والدین محکوم، تفاوت معناداری قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق تأیید می‌شود: «حبس و محکومیت باعث می‌شود که رابطه بستگان با خانواده محکوم کاهش یابد».

۳۲. اظهارات والدین نشان می‌دهد که تفاوت معناداری در زمینه روابط همسایگان با آنان، قبل و بعد از محکومیت وجود دارد. این بدان معنا است که فرضیه تحقیق (حبس و محکومیت باعث می‌شود که رابطه همسایگان با والدین محکوم کاهش یابد) تأیید می‌شود.

۳۳. بنا به اظهارات والدین محکوم، وضعیت تحصیلی فرزندان محکوم، بعد از محکومیت تنزل داشته است. بنابراین، با تکیه بر این اطلاعات، فرضیه تأیید می‌شود: «بر اثر محکومیت و حبس محکوم، فرزندان محکوم با افت تحصیلی مواجه می‌شوند».

۳۴. بر اساس اظهارات همسایگان محکوم تفاوت معناداری قبل و بعد از محکومیت در خصوص شرایط اقتصادی و مالی خانواده محکوم وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق تأیید می‌شود: «محکومیت و حبس محکوم باعث می‌شود که درآمد خانواده کاهش یابد».

۳۵. تفاوت معناداری بین قبل و بعد از محکومیت و حبس وجود ندارد و بنابراین، فرضیه تحقیق تأیید نمی‌شود؛ یعنی حبس و محکومیت - از نظر همسایه مورد پاسخ - بر رابطه بستگان با خانواده محکوم تأثیر ندارد.

۳۶. با تکیه بر اظهارات همسایه پاسخ‌گو، تفاوت معناداری در مورد روابط سایر همسایگان با خانواده محکوم قبل و بعد از حبس وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق تأیید می‌شود: «محکومیت و حبس محکوم باعث می‌شود که روابط همسایگان با خانواده او کاهش یابد».

۳۷. براساس اظهارات همسایه پاسخ‌گو، تفاوت معناداری در خصوص ارتباط همسایه پاسخ‌گو با خانواده محکوم قبل و بعد از حبس وجود دارد. بنابراین، در این مورد فرضیه مورد نظر تأیید می‌شود که «محکومیت و حبس محکوم باعث می‌شود که روابط همسایگان با خانواده او کاهش یابد».

۳۸. براساس اظهارات همسایه محکوم، تفاوت معناداری درخصوص وضعیت تحصیلی فرزندان، قبل و بعد از محکومیت وجود ندارد. بنابراین، فرضیه «محکومیت و حبس محکوم باعث افت تحصیلی فرزندان ایشان می‌شود» صادق نیست.

۳۹. از نظر همسایه تفاوت معناداری درخصوص وضعیت اخلاقی فرزندان محکوم قبل و بعد از محکومیت وجود ندارد. بنابراین، فرضیه تحقیق رد می‌شود که «محکومیت و حبس او باعث کاهش وضعیت اخلاقی فرزندان او می‌گردد».

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به دست آمده درباره تأخیر در اجرای قصاص که ملازم با حبس محکوم است، می‌توان گفت:

موضع اکثر پاسخ‌گویان بیانگر آن است که حبس محکوم باعث کاهش درآمد خانواده، افت تحصیلی فرزندان، کاهش روابط اجتماعی خانواده در سطح کلان و قرار گرفتن در آستانه انزوای اجتماعی و قانون‌گریزی فرزندان در محیط مدرسه می‌شود. اما هیچ دلیلی وجود ندارد که تأخیر حکم قصاص که به حبس محکوم می‌انجامد، افت وضعیت اخلاقی فرزندان را در پی داشته باشد. در عین حال هرچند تأخیر در اجرای حکم قصاص سختی‌ها و مشکلاتی برای خانواده‌های محکومان به دنبال دارد، این سختی‌ها به قدری نیست که خانواده‌های آنها خواهان اجرای حکم باشند. بنابراین، خانواده‌های محکومان رضایت خود را از تأخیر در اجرای حکم قصاص اعلام نموده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

۱. ترزال بیکر، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی ص ۷۸؛ دلبرت سی میلر، راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی ص ۱۷-۲۰؛ نورمن بلیکی، طراحی پژوهش‌های اجتماعی، ترجمه حسن چاوشیان ص ۷۳.
۲. علی سلیمی و محمد داوری، جامعه‌شناسی کجروی، ص ۱۵-۲۲.
۳. حسن‌بن یوسف‌بن مطهر حلی، تذکرة الفقهاء، المقدمة، ص ۶-۸.
۴. جعفر سبحانی، مصادر الفقه الإسلامی و منابعه، ص ۹.

۵. ابوجعفر محمدبن یعقوب کلینی، کافى، ج ۲، ص ۲۷۸؛ طوسی، التهذيب، ج، ۱۰، ص ۱۵۸؛ طوسی، الاستبصار، ج ۴، ص ۲۶۱؛ شیخ حرآملی، وسائل الشیعه، ج ۲۹، ص ۱۹۶-۱۹۷.
۶. قانون مجازات اسلامی، ماده ۲۰۶.
۷. همان.
۸. بقره: ۱۷۹؛ قصص: ۱۷۸-۱۷۹.
۹. ویلیام اسکیدمور، تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ص ۱۴۲.
۱۰. جورج ریتر، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ص ۱۴۵.
۱۱. همان، ص ۱۴۷.
۱۲. ریمون بودون، روش‌های جامعه‌شناسی، ص ۱۱۴.
۱۳. ویلیام اسکیدمور، تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ص ۱۵۱.
۱۴. آلوین گلدنر، بحران جامعه‌شناسی غرب، ترجمه فریده ممتاز، ص ۱۵۲ - ۱۵۳.
۱۵. همان.
۱۶. جی. اچ آبراهامز، مبانی و رشد جامعه‌شناسی، ترجمه حسن پویان، ص ۷۹۵-۷۹۶.
۱۷. ویلیام اسکیدمور، تفکر نظری جامعه‌شناسی، ص ۱۶۱.
۱۸. جورج ریتر، همان، ص ۱۱۷.
۱۹. غلامعباس توسلی، نظریه‌های جامعه‌شناسی، ص ۲۴۵.
۲۰. آشنایی با نرم افزار تجزیه و تحلیل آماری spss14؛ ص ۲۱۰-۲۱۱.
۲۱. شیخ حر آملی، وسائل الشیعه، ج ۲۸، ص ۱۲.
۲۲. همان.
۲۳. همان، ص ۱۳.
۲۴. همان، ص ۴۷.
۲۵. همان، ص ۱۲۴.
۲۶. ر.ک: ناصر قربان‌نیا، «تأملی بر حبس به سبب تأخیر در استیفاء قصاص»، نامه مفید، ش ۱۸.
۲۷. «تأملی بر توقف اجراء حکم حد با انجام معاینه پزشکی»؛ باستانی، فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
۲۸. قصاص مرد در برابر زن با نگاهی به فلسفه تفاوت‌ها.
۲۹. نجم‌الدین طیبی، حقوق زندانی و موارد زندان در اسلام، مترجمان.

منابع

- شیخ حر عاملی، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل‌البیت^ع، ۱۴۰۹ ق.
- محمدی جورکویه، علی، *قصاص مرد در برابر زن با نگاهی به فلسفه تفاوت‌ها*، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷.
- قربان‌نیا، ناصر، «تأملی بر حبس به سبب تأخیر در استیفاء قصاص»، *مفید*، ش ۱۸، سال ۱۳۷۸.
- صادقی، علی، *آشنایی با نرم افزار تجزیه و تحلیل آماری spss14*، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۵.
- طیبی، نجم‌الدین، *حقوق زندانی و موارد زندان در اسلام*، ناشر، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲.
- سلیمی، علی و محمد داوری، *جامعه‌شناسی کجروی*، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه؛ ۱۳۸۰.
- طوسی، محمدبن حسن، *التهدیب*، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ش.
- _____، *الاستبصار*، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۹۰ ق.
- کلینی، محمدبن یعقوب، *کافی*، چ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامیه ۱۴۰۷ ق.
- بلیکی، نورمن، *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، نی، ۱۳۸۴.
- ترز، ال بیکر، *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ ناییب، تهران، نی، ۱۳۸۶.
- دلبرت، سی میلر، *راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ ناییب، تهران، نی، ۱۳۸۰.
- حلی، جعفر بن حسن، *شرائع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام*، چ دوم، قم، اسماعیلیان ۱۴۰۸ ق.
- جعفری، شیخ محمدتقی، *منابع فقه*، بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۶۰.
- شاهرودی، سید محمود هاشمی، *مقالات فقهیه*، بیروت، مرکز الغدیر للدراسات الإسلامیه، ۱۴۱۷ ق.
- سبحانی، جعفر، *مصادر الفقه الإسلامی و منابعه*، بیروت، دار الأضواء، ۱۴۱۹ ق.
- حلی، حسن بن یوسف بن مطهر، *تذکره الفقهاء*، قم، مؤسسه آل‌البیت^ع، ۱۳۷۳.
- اسکیدمور، ویلیام، *تفکر نظری در جامعه‌شناسی*، تهران، سفیر، ۱۳۷۲.
- ریتسر، جورج، *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، چ یازدهم، تهران، علمی، ۱۳۸۵.
- بودون، ریمون، *روش‌های جامعه‌شناسی*، عبدالحسین نیک‌گهر، تهران، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹.
- گلدنر، آلون، *بحران جامعه‌شناسی غرب*، فریده ممتاز، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۰.
- آبراهامز، جی، اچ، *مبانی و رشد جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن پویان، تهران، چاپخش، ۱۳۶۹.
- توسلی، غلامعباس، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران، سمت، ۱۳۶۰.